

**ФОРМИ, МЕТОДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ХХІ ст.**

© Черевань І. І., 2014

<http://orcid.org/0000-0001-7076-3319>

Стаття присвячена проблемі організації профорієнтації старшокласників в умовах профільного навчання. Мета статті – розкриття основних форм, методів профорієнтації старшокласників у ЗНЗ України ХХІ ст. У результаті вивчення педагогічної преси, архівних документів зі школознавства встановлено, що форми, методи профорієнтаційної роботи різноманітні та забезпечують дієвість як у внутрішньошкільному (практикуми, лабораторні, курси за вибором, факультативи, профорієнтаційні кабінети), так і в зовнішньошкільному (професійні виставки, предметні олімпіади, наукові товариства учнів, МАН, науково-практичні конференції, конкурси, екскурсії, ярмарок професій, профорієнтаційні зустрічі, профклуби) середовищі. Отже, у комплексі вони сприяють прискоренню професійного самовизначення старшокласників.

Ключові слова: форми, методи, профорієнтація, старшокласники, загальноосвітні навчальні заклади, Україна, ХХІ століття.

Черевань І. І. Формы, методы профориентации старшеклассников в средних общеобразовательных школах Украины XXI века.

Статья посвящена проблеме организации профориентации старшеклассников в условиях профильного обучения. Цель статьи – раскрытие основных форм, методов профориентации старшеклассников в средних общеобразовательных школах Украины XXI века. В результате изучения педагогической прессы, архивных документов школоведения установлено: формы, методы профориентационной работы разнообразны, что обеспечивает их действенность как во внутришкольной (практикумы, лабораторные, факультативы, профориентационные кабинеты), так и во внешешкольной (профессиональные выставки, олимпиады, научные общества учащихся, МАН, научно-практические конференции, конкурсы, экскурсии, ярмарки профессий, профклубы) среде. Таким образом, в комплексе формы и методы способствуют быстрейшему профессиональному самоопределению старшеклассников.

Ключевые слова: формы, методы, профориентация, старшеклассников, общеобразовательные учебные заведения, Украина, ХХІ век.

Cherevan I. I. Principles and methods of vocational guidance for high school students in Ukrainian general education institutions in the 21st century.

The article is devoted to the problem of organization of vocational guidance for high school students in the conditions of profile education. The purpose of the article is to set out the basic principles and methods of vocational guidance for high school students in Ukrainian general education institutions in the 21st century. Recently the pedagogy enriched with the research results in which theoretical and practical aspects of preparing high school students for their career choices in terms of profile education are highlighted. But the inadequacy of the current educational practice needs analysis of principles and methods of vocational guidance for high school students in their choice of a certain profession. As a result of the study of pedagogical press and archival documents on the subject of educational process and school management it was determined that principles and methods of vocational guidance are various, provide effectiveness in both internal (practical courses, laboratory researches, elective and optional courses, activity clubs, workshops, profile courses, offices of career guidance) and external (professional exhibitions, academic competitions, scientific societies of students, Minor Academy of Sciences, research and practical conferences, contests, excursions, career fairs, vocational guidance meetings and clubs) school environment and accelerate professional self-determination for high school students.

Key words: *principles, methods, vocational guidance, high school students, general education institutions, the 21st century.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України ставить на порядок денний формування нової генерації працівників з високим рівнем професіоналізму, загальної культури, творчим стилем діяльності. Розв'язання цього важливого державного й суспільного соціально-педагогічного завдання актуалізує увагу науковців до організації профорієнтаційної роботи зі старшокласниками, яка має великий виховний потенціал та формує в учнів уявлення про багатоманітний простір праці, де можна застосувати набуті знання, уміння, інтелект і фізичні сили.

У цьому контексті інтерес викликає початок ХХІ століття як найбільш інтенсивний та результативний стосовно реформаторських процесів та перетворень в освітній галузі. Об'єктивна оцінка історичних реалій, виокремлення прогресивних і дієвих факторів організації професійної орієнтації старшокласників, виявлення її ефективних форм і методів, сприятиме професійному самовизначенню учнів сучасних загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану наукової розробки проблеми показав, що останнім часом педагогічна наука збагатилась результатами досліджень, у яких висвітлюються теоретичні аспекти підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання (В. Вострікової О., Капустіної, В. Мачуського, О. Мельника, В. Романчука та інших.). У роботах сучасних науковців теоретично обґрунтовуються й експериментально перевіряються педагогічні умови (В. Вастрікова, О. Капустіна, В. Романчук, Л. Турчина, М. Шабдинов), педагогічні засоби (М. Бех, Н. Кнорр), моделі (Т. Бабко, Л. Вовк), що забезпечують підвищення ефективності підготовки старшокласників до вибору професії. Але, не зважаючи на глибокі теоретичні розробки науковців, недосконалість освітньої практики потребує аналізу форм, методів, кращих набуток учителів з орієнтації старшокласників на певну професійну сферу.

Мета статті – на основі аналізу педагогічної преси, документів зі школознавства розкрити форми, методи профорієнтації старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України в ХХІ столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливу увагу питанням форм і методів профорієнтації зі старшокласниками в системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу приділяли в перше десятиліття ХХІ століття в Україні. Як ілюстрацію наведемо узагальнені пропозиції практичного характеру за 5-ти річний термін упровадження профільного навчання, представлені в інформаційно-методичному журналі «Школа» за сприянням Національної академії педагогічних наук України. Так, педагогічним колективом НВК № 6 (м. Донецьк) було розроблено програму управління профільним навчанням, до очікуваних результатів якої віднесли адекватне самовизначення старшокласників і професійну адаптацію на основі професійної (допрофесійної) компетентності в межах вибраного профілю навчання [1]. План виховної роботи зі старшокласниками містив розділ «Профорієнтаційна робота в класі», до якого входили факультатив «Вибір професії», тижні професій, зустрічі з людьми різних професій, практичні конференції з профорієнтації, рольові професійні ігри, усні журнали «У світі професій», екскурсії, захист творчих проектів з професійною тематикою, бесіди, лекції, перегляд і обговорення фільмів з професійною тематикою [1].

У Красноармійському міському ліцеї «Надія» (м. Донецьк) профорієнтаційна робота проводиться з ліцеїстами в умовах профільного особистісно-орієнтованого навчання обдарованих дітей [4]. За результатами діагностики учнів, співбесід з їхніми батьками й рекомендаціями педагогів ліцеїстів розподіляли за трьома напрямками: економічний, гуманітарно-правовий та технічний. Аналіз профільних предметів, спецкурсів, факультативів ліцею показав, що у варіативну складову навчального плану всіх напрямів входив спецкурс «Основи науково-дослідницької роботи». На заняттях ліцеїсти навчалися «логічно й аргументовано висловлювати свою точку зору, володіти культурою ведення дискусії, вирішувати проблемні ситуації, отримувати й передавати інформацію, працювати з літературними джерелами, виступати з доповідями» [4, с. 14].

Педагоги НВК № 42 (м. Луганськ) застосовували колективні форми профорієнтації: міжнародні конкурси: «Крізь терні до зірок», юних учених-винахідників (США, Атланта), проектів Міжнародного центру Європейської інформації «Я бачу кольори Європи». Також старшокласники брали участь у всеукраїнських конкурсах профільної спрямованості: МАН, «Інтел-Еко», «Левеня»; у всеукраїнських форумах «Держава, яка чує дітей», «Юний парламентар».

Учні всіх шкіл м. Сніжне брали участь у таких колективних профорієнтаційних заходах: «Урок вибору професії», «Уроки реального трудового життя», інформаційний день у школі, Ярмарок професій, Марафон ярмарку вакансій, «День кар'єри», «Профорієнтація молоді на актуальні на ринку праці професії», професіографічна зустріч [7].

Цікавий досвід профорієнтаційної роботи було виявлено в школах Харківщини: шкільні профорієнтаційні клуби; екскурсії (до міського центру зайнятості, професійних училищ, хлібозаводу, аптек, пошти, видавництва, вищих навчальних закладів, супермаркетів); конкурси (малюнків, есе, творів), інтелектуальні (брейн-ринг, КВК, вікторини) та рольові ігри, круглі столи, усні журнали, презентації професій. З метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у всіх загальноосвітніх середніх навчальних закладах Київського району м. Харкова здійснювалося поглиблене вивчення окремих предметів, вводилися курси за вибором, факультативи, предметні гуртки. [2]. Вивчення навчальних планів профільних курсів показав,

що акцентуація змісту робилась на ідеологію соціально-орієнтованої профільної освіти, яка змінює межі змісту загальної середньої освіти шляхом інтегрування знань різних предметних галузей, розширення варіативності завдяки виконанню учнями дослідницьких робіт та проектів, формування в них навичок до оцінювання своїх здібностей з метою отримання професійної освіти та входження в ринок праці.

Вивчення документів зі школознавства Київського району м. Харкова за досліджуваний період показав, що на уроках учителі, які викладають профільні предмети, застосовували інтерактивні методи, проектні технології, технологію колективного способу навчання, елементи проблемного навчання, використовували мультимедійне обладнання та Інтернет, створювали освітні сценарії та міні-підручники, проводили предметні турніри, екскурсії, використовували різнорівневі завдання [6]. Значна увага вчителями приділялась завданням, які мають практичну спрямованість. Так, оволодіння навичками роботи з сучасними комп'ютерними продуктами, новими педагогічними інформаційними технологіями дозволяли залучати учнів до активного пізнавального процесу, сприяли розвитку їх світогляду, прикладного аспекту застосування знань через виконання завдань проблемного, пошукового характеру з використанням сучасних комп'ютерних програм. Такими завданнями для 10-11-х класів були телекомунікаційні проекти та навчальна практика в кінці року. І, як підкреслювалося в аналітичній довідці «Про вивчення стану управлінської діяльності щодо організації профільного навчання у ЗНЗ Київського району», це сприяло створенню конкретних умов для вияву внутрішніх спонукань (мотивів, цілей, емоцій) до орієнтації старшокласників на певну професію [2].

Посиленню спрямованості навчання старшокласників на певну професію в умовах профільного навчання сприяло викладання предметів варіативної частини провідними викладачами ВНЗ. Так фахівці Львівського національного аграрного університету знайомили учнів Зимненського НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів – ліцей» Волинської області з основами наукової роботи, створили наукове товариство «Соняшник», на базі якого учні разом зі студентами працювали над підготовкою науково-дослідного проекту й виступали з результатами дослідження на щорічному конкурсі. Розроблена модель компетентного випускника НВК містила такі особливості профорієнтаційної

роботи зі старшокласниками: інформування про кадрові потреби регіону, проінформованість щодо освітніх послуг ВНЗ, професійне визначення, забезпечення можливості свідомого вибору майбутньої професії та послідовності в оволодінні нею. З метою науково-теоретичної, профільної підготовки старшокласників, формування в них компетентностей, необхідних для вибору професій, було впроваджено на III ступені навчання курси, що викладалися на базі ЛНАУ: основи інженерії, основи фінансів, основи підприємницької діяльності, основи біржової діяльності, маркетинг, основи менеджменту, основи біології рослин, біотехнологія рослин з основами генетичної інженерії [5, с. 39]. У Київському районі м. Харкова функціонував освітній округ – «Освіта майбутнього», суб'єктами якого були ЗНЗ та ВНЗ міста Харкова. Наприклад, ЗНЗ № 36 та Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П.Василенка працювали над спільними проектами з подальшої реалізації програми «Обдаровані діти». Проводилися профорієнтаційні заняття, екскурсії до ВНЗ, зустрічі зі студентами, викладачами університету, засідання кафедри щодо обговорення тематики учнівських робіт МАН. Старшокласники разом зі студентами виступали з доповідями на міжнародних, республіканських конференціях [3]. На базі Харківського національного автомобільно-дорожнього університету для учнів гімназії №1 за технічним профілем проводились навчальні заняття з курсу інженерної графіки та інформатики. Також ця гімназія під науковим керівництвом директора Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, доктора технічних наук, професора, академіка НАПН України В. Бикова брала участь у дослідно-експериментальній роботі в рамках Всеукраїнського експерименту «Створення інформаційно-освітнього середовища як форми організації навчально-виховного процесу в ЗНЗ», до основного напрямку якого відносили профорієнтаційний. У Харківському технологічному ліцеї № 9 профільні дисципліни, інформаційні технології викладали доценти, професори Міжнародного Соломонова університету. Учні Харківського ліцею № 107 у рамках співпраці з ХНАДУ, ХНУ імені В. Н. Каразіна, ХАУ «ХАІ» брали участь у наукових конференціях, відвідували комп'ютерні курси, проводили дослідницьку роботу на базі наукових лабораторій цих закладів [3]. Така взаємодія ЗНЗ та ВНЗ у профорієнтаційній роботі забезпечує не тільки загальноосвітню підготовку старшокласників в

умовах профільного навчання, але й підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, у загальноосвітніх навчальних закладах України в ХХІ столітті профорієнтація, як складова профільної підготовки, зорієнтована на створення умов для готовності старшокласників до соціального, професійного й культурного самовизначення в цілому. Цьому сприяють форми, методи профорієнтаційної роботи зі старшокласниками: практикуми, лабораторні роботи, курси за вибором, майстерні, творчі проекти, поглиблене вивчення окремих предметів; профільні заняття з використанням інтелектуально-творчих ігор, діалогів, дискусій, диспутів, екскурсій, спрямовані на майбутню професію; відвідування станцій технічної творчості, юних натуралістів; факультативи, предметні гуртки, секції, виставки, конкурси, наукові товариства учнів, Мала академія наук, науково-практичні конференції, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації; виховні профорієнтаційні заходи (тематичні класні години, ярмарок професій, профклуб, профорієнтаційні зустрічі, туристсько-краєзнавчі експедиції. Ці форми, методи сприяли прискоренню самовизначення старшокласників, розкриттю їх здібностей, прояву ініціативи, розвитку творчості, орієнтації на певну сферу професійної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем вивчення впливу форм і методів профорієнтації на вибір професії старшокласниками. Серед перспективної тематики визначено подальше вивчення особливостей використання профорієнтаційних форм і методів відповідно до культурної динаміки інформаційного суспільства.

Література

1. Авдієнко О. Управління профільним навчанням / Ольга Авдієнко, Ірина Тараненко // Школа. – 2011. – № 7 (67). – С. 15-17
2. Аналітична довідка «Про вивчення стану управлінської діяльності щодо організації профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах Київського району в 2013-2014 навчальному році»
3. Довідка Досвід управління освіти адміністрації Київського району Харківської міської ради. Тема: «Організація продуктивної співпраці загальноосвітніх та вищих навчальних закладів – запорука якісного профільного навчання учнів»

4. Клімова Н. Досвід організації профільного навчання в ліцеї / Наталія Клімова // Школа. – 2011. – № 7 (67). – С. 13-15

5. Мельник А. Модель компетентного випускника школи професійного зростання / Алла Мельник // Школа. – 2011. – № 7 (67). – С. 34-43

6. Наказ «Про підсумки вивчення стану управлінської діяльності щодо організації профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах Київського району в 2013-2014 навчальному році».

7. Профорієнтаційна програма для молоді (м. Сніжне) на 2008–2011 роки (рішення № 5/48 від 26.02.2010). – Сніжне : СЦЗ, 2010. – 15 с.